Rok 1958, resp. 1959 představuje významný milník v novodobé romské historii na území Československa. V tomto období byl komunistickou stranou Československa přijat a následně realizován Zákon O trvalém usídlení kočujících osob č. 78/1958, který významně ovlivnil možnosti mobility Romů žijících v Československu a způsobil jejich další důslednou evidenci a kontrolu ze strany státních orgánů.

Schůze byra OV KSČ v létě 1958

Historii žateckých Romů v tomto období období můžeme začít sledovat od srpna 1958, kdy se v Žatci uskutečnila schůze byra okresního výboru KSČ zaměřená na práci mezi cikánským obyvatelstvem. V zápisu z ní jsou uvedeny některé důležité závěry, jako například shoda účastníků byra, že „*dosavadní práce mezi cikánským obyvatelstvem byla na velmi nízké úrovni, jak ze strany národních výborů i ostatních organizací národní fronty*.“ Byla odsouzena dosavadní politika řešení „*cikánských problémů izolovaně od problémů celé společnosti, například jejich separace v jedné ulici, jejich vystěhování za město apod*.“ Naopak bylo doporučeno „*zamezovat soustředění cikánského obyvatelstva v jednotlivých ulicích nebo čtvrtích a přidělovat byty v obvodu celého města*“. Na této schůzi byl vznesen požadavek ustanovit při radě ONV komisi pro práci mezi cikánským obyvatelstvem a „*na základě evidence provést rozvrstvení cikánského obyvatelstva podle pracovního zařazení, školního vzdělání, kulturní úrovně a sociálního zajištění a každé rodině pořídit zvláštní evidenční list, který by sloužil k přehledu o vývoji cikánské rodiny*“.

Ve zprávě se také uvádí výsledky proběhlé číselné evidence „*cikánského obyvatelstva*“. V žateckém okrese bylo sečteno 54 „cikánských“ rodin, tedy celkem 241 osob. Ty měly být podle metodiky ÚV KSČ rozděleny do tří skupin: nejpočetnější skupinu tvořili v Žatci Romové usedlí; na dalším místě co do počtu byli pak Romové polousedlí, definovaní jako ti, „*kteří často mění svá pracoviště a bydliště, způsobují absenci, žijí na nízké kulturní úrovni, většinou jsou negramotní, zaostalí od způsobů bydlení, hygieny a v péči o svůj zdravotní stav*“. Co se týče třetí skupiny, zpráva uvádí: „*Dále jsou obyvatelé kočovní, potulní, v našem okrese do této skupiny patří 5 rodin, 28 osob*.“

Ač se v této zprávě ještě nehovoří o plánovaném soupisu kočujících a polokočujících osob, který se uskutečnil o půl roku později, je zřejmé, že následný soupis vycházel právě z evidence „cikánů“ prezentovaného na citované schůzi OV KSČ.

Soupis kočujících osob podle zákona č. 74/1958 Sb.

Do soupisu bylo nakonec vzato v bývalém okresu Žatec 372 osob. Je zřejmé, že úřady v otázce, koho vzít do soupisu, postupovaly podle etnického principu a do celkového počtu zahrnuly v podstatě všechny osoby označené za „cikány“ bez ohledu na míru jejich „usedlosti/kočovnosti“. Z dalších výzkumů víme, že v celém okrese žila pouze jedna rozšířená rodina olašských Romů - Lovárů a jedná se právě o těchto 5 (nukleárních) „kočovných“ rodin (28 osob) zmiňovaných v rámci evidence „cikánů“ na schůzi byra KSČ dne 27. srpna 1958. Počet „kočujících“ tedy představoval asi 8% zapsaných osob. Zbylých 92% tvořili Romové ze Slovenska žijící a pracující v Žatci a dalších obcích okresu. Mnozí z nich přitom žili v žateckém okrese již výše než desetiletí, často trvale na jednom místě, bez jakýchkoliv znaků

migračních pohybů. V počtu osob podléhajících soupisu můžeme předpokládat i několik rodin světských, v dobových záznamech ovšem tito nebyli nijak tematizováni.

Zákon č. 74/1958 Sb. a následný soupis měly v dalších letech značný dopad na zapsané osoby. Ty byly vedeny ve zvláštní evidenci osob spadajících do soupisu podle zákona 74/1958 Sb., kterým byla věnována zvýšená pozornost ze strany státního aparátu. Evidované romské rodiny se ocitly pod drobnohledem "cikánských komisí", které byly zřízeny v rámci národních výborů a čelily kontrolám policejních orgánů a úředníků místních a okresních národních výborů. Ti o nich periodicky vyhotovovali různé zprávy a hlášení. Lidé spadající do evidence osob vzatých do soupisu podle zákona č. 74/1958 museli setrvat trvale v rámci okresu, což v praxi znamenalo, že nesměli okres opustit, pod hrozbou odnětí svobody od 6 měsíců do 3 let.

Jedním z účelů realizace Zákona č. 74/1958 bylo zajištění ubytování a zaměstnání dříve kočujícím osobám. To výslovně nařizoval **§1** tohoto zákona: „*Národní výbory poskytují osobám, které vedou kočovný způsob života, všestrannou pomoc, aby mohly přejít k usedlému způsobu života; zejména jsou povinny těmto osobám pomáhat při opatřování vhodného zaměstnání a ubytování a působit výchovnými prostředky soustavně k tomu, aby se staly řádnými pracujícími občany*.“

Budeme-li tedy hodnotit úspěšnost realizace tohoto zákona v (bývalém) žateckém (po roce 1960 následně lounském) okrese, zjistíme, že právě v naplňování prvního paragrafu nebylo dosaženo stanovených cílů.

Předně, pro dříve kočující osoby se nepodařilo zajistit vhodné ubytování. Trnem v oku se stalo právě bydlení popisované rozšířené rodiny Horváthových a Stojkových, která zůstala žít v maringotkách stojících na stanovišti na Ostrově v Žatci ještě několik let po soupisu. Snaha vyřešit nevhodné bydlení ve vlastních vozech však byla místními orgány deklarovaná již od samotného soupisu, dokonce i v jeho přípravné fázi, ovšem na vhodné ubytování čekali Romové v maringotkách několik let.

Neutěšená bytová situace žateckých Romů žijících v maringotkách se v následujících letech objevovala ve zprávách o práci mezi cikánským obyvatelstvem také na krajské i celostátní úrovni. Například *Zpráva o plnění usnesení UV KSČ o práci mezi cikánským obyvatelstvem* ze dne 23.12.1961, uvádí: „...*Ti cikáni, kteří se dříve potulovali ve vozech, dnes sice nekočují, avšak v mnoha případech dosud bydlí ve svých maringotkách*“, a jsou uvedeny lokality Nový Jičín, Přerov, Opava, Karviná město, Olomouc, Hořovice, Zdice, Louny a právě Žatec.“

Romové z Žatce na konci komunistického režimu

Potomci různých romských rodin, které přišly do Žatce během 50. let, bydleli nadále v Žatci, a to zejména v historických domech v centru města. Většina i nadále pracovala ve státních podnicích. Začátkem 80. let další domy v centru osídlila další migrační vlna Romů z východního Slovenska. Na přelomu 80. a 90. let bylo mnoho romských rodin přesídleno do bytů na sídlišti Jih.

Doba po roce 1989 byla stejně jako jinde v republice pro Romy ve znamení hromadného propouštění z práce a následné dlouhodobé nezaměstnanosti provázené nucenou závislostí na českém sociálním

systému a jeho peněžních dávkách. To s sebou záhy přineslo i neschopnost platit nájmy a poplatky za bydlení. Po zavedení příspěvků a doplatků na bydlení se Romové v Žatci do historických domů vrátili a žádali o možnost úhrady na bydlení právě z těchto zdrojů.

V Žatci se podobně jako v jiných městech objevuje poměrně silné vnímání rozdílů mezi integrovanějšími Romy „starousedlíky“ a „novousedlíky“, kteří jsou vnímáni jako problémoví. V posledních desetiletích byly masivní i migrační proudy Romů do Velké Británie. Dodnes žije nejvíce Romů na sídlišti Jih, dále v ulicích přilehlých středu města a v Žatci – Podměstí.

Literatura:

Hajská, M. (2020). Forced settlement of Vlach Roma in Žatec and Louny in the late 1950s, Slovenský národopis, 68(4), 340–364, DOI:
https://doi.org/10
. 2478/se-2020-0020

Korecká, Zuzana, Smékalová, Tereza. 2019. Vstupní analýza města Žatce. Výzkumná zpráva. Praha: Agentura pro sociální začleňování. Dostupné online: Vstupní analýza města Žatce (socialni-zaclenovani.cz).

Pavelčíková, N. (2004). *Romové v českých zemích 1945-1989*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu.

Archivní zdroje:

Státní okresní archiv Louny:

- fond ONV Louny II II Vnitř 608, karton 332.
- fond ONV Louny II Vnitř 608 karton 331.
- fond Okresní prokuratura Louny r. 1960–1965
- fond ONV Žatec, karton 66
- Fond KSČ - okresní výbor Žatec, NAD: 519 , Číslo pomůcky: 247, Inventární číslo: 270, karton 15.

Národní archiv Prtaha, fond SČ-KSČ Ústřední výbor 1945-1989 Praha, oddělení ideologické, zn. KSČ UV – 05/3, sv. 10, arch. j. 57.